

CBRN-E riziká z pohľadu Rady EÚ a ich niektoré legislatívne súvislosti

Cyril Klement

Súhrn

V článku sú zhrnuté pohľady na legislatívne súvislosti na európskej ako aj globálnej úrovni z pohľadu chemických, biologických, rádiologických a nukleárných, poprípade rizík v súvislosti s výbušninami (CBRN-E riziká) a súčasne poukazuje na veľmi zložitú agendu CBRN-E rizík, ktorá sa môže zdať neprehľadná. Súčasne poukazuje na spojitosti s mimoriadnymi udalosťami. Poslucháči Fakulty verejného zdravotníctva Slovenskej zdravotníckej univerzity by mali mať o tejto problematike ucelený prehľad.

Kľúčové slová:

Chemické, biologické, rádiologické a nukleárne riziká, riziká spôsobené výbušninami, globálna a európska legislatíva

Úvod

Každý členský štát Európskej únie je zodpovedný za bezpečnosť svojich občanov a riešenie mimoriadnych situácií. Mimoriadne udalosti sú rôzne klasifikované a ich klasifikácia viacmenej zodpovedá potrebám rezortu, ktorý mimoriadnu situáciu rieši. Mimoriadne udalosti sa teda v praxi môžu týkať energetiky, potravinárstva a poľnohospodárstva, zdravotníctva, dopravy, komunikačných a informačných systémov, bankovníctva finančného sektoru, verejnej správy, odpadového hospodárstva a silových rezortov a to najmä vnútra a obrany.

Zdravotníctvo a jeho integrálna súčasť verejné zdravotníctvo býva konfrontované s neočakávaným výskytom prenosných ochorení alebo chemickými, biologickými, rádionukleárnymi udalosťami, poprípade udalosťami, ktoré by mohli byť spôsobené výbušninami, (explosives) a preto ich označujeme ako CBRN-E riziká alebo udalosti (1).

Početné administratívne útvary Európskej únie sa touto situáciou zaoberajú, pričom globálne je táto problematika zastrešená Svetovou zdravotníckou organizáciou ako špecializovanou organizáciou Organizácie spojených národov.

Nakoľko CBRN-E riziká nerešpektujú národné hranice majú členské štáty za povinnosť vytvárať predpoklady pre riešenie mimoriadnych situácií po stránke vedomostnej, organizačnej alebo implementovaním materiálov globálnej, ((Zmluva o nešírení jadrových zbraní, (NPT) Dohoda o zákaze chemických zbraní, (CWC) Medzinárodné zdravotné predpisy, (IHR), Dohoda o zákaze biologických zbraní (BTWC)) a európskej legislatívy (Zelená kniha Komisie EÚ o biologickej pripravenosti, ((Green Paper)).

Stanovisko a závery rady EÚ zo 6. decembra z roku 2007 O riešení chemických, biologických, rádiologických a jadrových rizík a o biologickej pripravenosti.

V ostatnom čase sa EÚ majú na pamäti dôležitosť tejto problematiky zaoberala podrobne CBRN-E rizikami a to hneď v niekoľkých dokumentoch (2,3,4).

Za jeden z nosných dokumentov možno považovať **Závery rady zo 6.decembra z roku 2007 O riešení chemických, biologických, rádiologických a jadrových rizík a o biologickej pripravenosti.**

Rada Európskej únie v tomto materiále okrem iného konštatuje, že:

- **čoraz zložitejšia moderná civilizácia spôsobuje zvýšené hrozby a riziko nekonvenčných chemických, biologických, rádiologických alebo jadrových (CBRN) katastrof náhodného, pandemického alebo úmyselného pôvodu**

vrátane terorizmu; s vedomím, že v zelenej knihe Komisie o biopripravenosti z 18. júla 2007, ktorá sa zakladala na prístupe zohľadňujúcom všetky riziká, sa vypracovala podobná analýza biologických hrozieb a rizík;

- pričom riešenie prístupu teroristov ku zbraniam a výbušnám, od súčastí potrebných na podomácky vyrábané výbušniny až po CBRN materiál, je kľúčovou prioritou stratégie Európskej únie na boj proti terorizmu prijatej 1. decembra 2005a stratégie EÚ proti šíreniu zbraní hromadného ničenia (WMD). Táto stratégia bola prijatá na zasadnutí Európskej rady 12. decembra 2003. Stratégia zároveň pripomína záväzky, ktoré vyplývajú z Dohovoru o chemických zbraniach (CWC), Dohovoru o zákaze biologických a toxínových zbraní (BTWC) a zo Zmluvy o nešírení jadrových zbraní (NPT), ako aj potrebu spolupráce s partnermi a medzinárodnými organizáciami v oblasti nešírenia CBRN materiálov.

Aj akčný plán EÚ na boj proti terorizmu stanovuje vo svojej poslednej revízii z 29. marca 2007 význam plného vykonávania programu spolupráce v oblasti pripravenosti a reakcie na útoky biologickými alebo chemickými látkami (program bezpečnosti zdravia), ktorý prijal Výbor pre zdravotnú bezpečnosť (HSC- Health Security Committee) 17. decembra 2001, a programu solidarity EÚ pre následky teroristických hrozieb a útokov (program solidarity). Tento program Rada prijala 2. decembra 2004, ako aj potrebu pozmeniť databázu vojenských prostriedkov a spôsobilostí, ktoré súvisia s ochranou civilného obyvateľstva pred teroristickými útokmi vrátane útokov CBRN tak, aby odzrkadľovala rozšírenie na všetky druhy prírodných katastrof a katastrof spôsobených človekom. Rada navyiac 22. februára 2007 dočasne predĺžila mandát v oblastiach informovania, pripravenosti a koordinácie reakcie, ktorý udelila HSC v roku 2001, a rozšírila ho, aby zahŕňal aj pandémiu chrípky a všeobecné plánovanie pripravenosti a plánovanie reakcie na toto ochorenie.

EÚ sa okrem teoretických úvah a prípravy legislatívy zaoberá aj praktickou prípravou pre členské štáty , a preto pripravila napríklad dva semináre EÚ o znižovaní rádiologického rizika, ktoré sa konali 23. – 24. novembra 2006 a 21. – 22. júna 2007. Ďalej to boli dva semináre o biologickej pripravenosti, ktoré sa konali 24. – 25. júla 2006 a 15. – 16. novembra 2006, a pracovný seminár o preprave a sledovateľnosti biologických materiálov, ktorý sa konal 7. novembra 2006, ktoré viedli k vypracovaniu zelenej knihy Komisie o biopripravenosti z 18. júla 2007.

Treba mať na pamäti, že existuje rozsiahly súbor nástrojov, ktorých cieľom je zabrániť nehodám pri zaobchádzaní s CBRN látkami alebo technológiami (CBRN bezpečnosť), a je potrebné využívať a podľa potreby aj rozvíjať tieto nástroje s cieľom predchádzať úmyselnému zneužitiu týchto látok alebo technológií (CBRN bezpečnostná ochrana).

Stále je potrebné mať na pamäti význam ďalšieho zvýšenia kvality posúdenia rizika a analýzy lepším využitím hodnotenia hrozieb a zlepšením kvality metodiky a informácií o cezhraničných rizikách tak, ako sa to vyzdvihuje v programe solidarity. Dôležitý ja aj význam zlepšenia a vzájomného prepojenia mechanizmov na odhaľovanie a identifikáciu teroristických hrozieb a varovanie odborníkov a verejnosti, čo sa tiež zdôrazňuje v programe solidarity EÚ (5).

V programe solidarity sa význam prikladá aj posilneniu pripravenosti a spôsobilosti v

oblasti zvládania následkov zlepšením vzájomnej pomoci, zvýšením rozsahu vzdelávania, odbornej prípravy a cvičení a lepšou koordináciou.

V akčnom pláne EÚ na boj proti terorizmu sa určuje, že je potrebné, aby mechanizmy civilnej ochrany boli schopné efektívne reagovať v prípade vážneho teroristického útoku v EÚ a že tieto mechanizmy zahŕňajú aj schopnosť zhromažďovať a zostavovať v prípade závažnej núdzovej situácie (napr. biologického teroristického útoku) informácie o potrebnej zdravotníckej pomoci a o zdravotníckych zásobách, ktoré by mohli byť k dispozícii na prípadnú intervenciu. V záveroch Rady o pripravenosti na dekontamináciu zasiahnutých osôb po chemických, biologických, rádiologických a jadrových udalostiach (CBRN) z 12. júna 2007 sa v rámci finančného nástroja civilnej ochrany a mechanizmu civilnej ochrany podporujú **preventívne opatrenia** s cieľom zabrániť primárnej alebo sekundárnej kontaminácii, **cvičenia, odborná príprava a rozširovanie najlepších postupov** (6).

Význam, ktorý sa v akčnom pláne EÚ na boj proti terorizmu prikladá vedeckej podpore politík v oblasti biologickej bezpečnostnej ochrany vrátane výskumu biologických látok, posudzovania rizika a modelovania šírenia biologických látok, ktoré by mohli použiť teroristi je mimoriadny.

V súvislosti s chemickým, biologickým, rádiologickým a jadrovým (CBRN) rizikom Rada EÚ prijala niektoré najdôležitejšie závery:

1. Rada EÚ sa domnieva, že rovnako ako Únia napreduje vo svojej práci na vypracovaní komplexného prístupu k posilneniu bezpečnosti výbušnín, rozbušiek, prekursorov a súvisiacich technológií, musí rovnako odhodlane pokračovať **v riešení nekonvenčných rizík, najmä tých, ktoré predstavujú chemické, biologické, rádiologické a jadrové látky vrátane látok, ktoré sa potenciálne dajú využiť pri teroristických útokoch, tak ako sa uznávajú a riešia v stratégiách EÚ na boj proti terorizmu a proti šíreniu ZHN** (7).
2. Ďalej **zastáva názor**, že prvoradou povinnosťou každého členského štátu je **ochrana svojho obyvateľstva pred takýmito katastrofami a že EÚ do tejto oblasti zasahuje hlavne v podpornej úlohe v súlade so zásadami subsidiarity a proporcionality a, ak je to možné, uprednostňuje pritom nelegislatívne riešenia.**
3. Účinné politiky na riešenie CBRN rizík by sa mali ďalej rozvíjať v úzkej spolupráci s vnútroštátnymi orgánmi a podľa potreby aj s dotknutými priemyselnými odvetvami, akademickými inštitúciami a inými relevantnými zúčastnenými stranami, najmä s cieľom zabezpečiť realizovateľnosť a primeranosť opatrení, ktoré by mohli byť potrebné, a víta zvýšenie povedomia o bezpečnostnej ochrane a záväzkov preukázaný najmä počas konzultácií o zelenej knihe Komisie o biopripravenosti z 18. júla 2007 a počas seminárov zo strany súkromného sektoru a občianskej spoločnosti a ich ochotu aktívne sa do nich zapojiť.
4. Rada EÚ vyzýva Komisiu a členské štáty, aby v oblastiach svojich príslušných záväzkov vykonávali program zdravotnej bezpečnosti a program solidarity a iné relevantné programy, napr. rámcový program pre výskum, nástroj stability, iné príslušné nástroje a medzinárodné záväzky.

5. Rada EÚ konštatuje, že Spoločné situačné centrum sekretariátu Rady a podľa potreby EUROPOL pokračujú v posudzovaní hrozieb CBRN terorizmu a šírenia ZHN; opakuje aj význam posudzovania a analyzovania rizík, ktoré tieto hrozby spôsobujú svojim prípadným cieľom, napr. osobám, spoločnosti, hospodárstvu a životnému prostrediu; preto vyzýva Komisiu a členské štáty, aby posilnili činnosť v oblasti posudzovania rizika a zamerali sa predovšetkým na strednodobú budúcnosť.
6. Vyzýva koordinátora pre boj proti terorizmu a osobnú zástupkyňu GT/VS pre nešírenie, aby spolupracovali navzájom a s členskými štátmi a Komisiou v súlade s ich príslušnými právomocami s cieľom nájsť spôsoby a prostriedky na zmiernenie rizika, že by teroristi v budúcnosti priamo alebo nepriamo získali CBRN materiál.
7. Zastáva názor, že pravidelná odborná príprava a cvičenia majú mimoriadny význam pre posilnenie pripravenosti a spôsobilosti v oblasti zvládania následkov, vyzýva k patričnému zohľadneniu skúseností získaných na niekoľkých európskych cvičeniach zameraných na oblasť CBRN pripravenosti ako napríklad EURATOX (Francúzsko, október 2002), COMMON CAUSE (Dánsko, október 2002), reakcia EÚ/FLORIVAL II (Belgicko, február 2003), EUDREX (Rakúsko, október 2004), EURATECH (Francúzsko, jún 2005), EUROSOT (Taliansko, október 2005), NEW WATCHMANN (SANCO, celouniový rozmer, október 2005), EULUX (Luxembursko, jún 2007) a, najnovšie, CCAEX07 (Rada EÚ, september 2007) a vyzýva Komisiu a členské štáty, aby pokračovali v organizovaní pravidelných cvičení, ktoré riešia riziká CBRN.
8. Víta zelenú knihu Komisie o biopripravenosti z 18. júla 2007 zameranú na stimulovanie debaty a začatie procesu konzultácií na európskej úrovni o spôsoboch zníženia biologických rizík a zlepšenia pripravenosti a reakcie v súvislosti s prístupom zohľadňujúcim všetky riziká.
9. Berie na vedomie návrh súpisu nástrojov EÚ v oblasti biologickej pripravenosti súvisiaci so súčasnými závermi, ktorý sa zaoberá prevenciou, pripravenosťou a reakciou, pokiaľ ide o biologické riziká existujúce v oblasti zdravia ľudí, zvierat a rastlín, v oblasti polície, výskumu, životného prostredia, civilnej ochrany, atď., a ktorý sa vytvoril na základe príslušných oddielov zoznamu CBRN z roku 2002.
10. Berie na vedomie existenciu mnohých systémov monitorovania, oznamovania a včasného varovania, ktorými sa môže poskytnúť včasné varovanie pred výskytom pandémie alebo biologickej kontaminácie, ako sú napríklad systém včasného varovania pred ohrozením biologickými a chemickými látkami (RAS-BICHAT) s osobitnou časťou o chemických látkach vo vývoji (RAS-CHEM), systém včasného varovania pre prenosné choroby (EWRS), systém medicínskych informácií (MEDISYS), rýchly výstražný systém pre potraviny a krmivá (RASFF), oznamovací systém pre choroby zvierat (ADNS), systém kontroly obchodu a expertov (TRACES), európsky oznamovací systém pre zdravie rastlín (EUROPHYT), colný informačný systém (CIS), systém Spoločenstva pre riadenie colného rizika (CRMS) s modulom RIF na rýchlu výmenu informácií o riziku a systém rýchleho varovania pre výrobky určené na konzumáciu (RAPEX).

11. Berie na vedomie existenciu niekoľkých orgánov, ktoré môžu poskytnúť pomoc a analýzu pri výskyte biologických incidentov, ako sú najmä Európske centrum pre prevenciu a kontrolu chorôb (ECDC), Európsky úrad pre bezpečnosť potravín (EFSA), Monitorovacie a informačné centrum pre civilnú ochranu (MIC), Spoločné výskumné centrum (JRC), Europol, Spoločné situačné centrum Rady (Sitcen) atď.
12. Berie na vedomie existenciu systémov a orgánov EÚ zaoberajúcich sa reakciou na krízu, ako sú najmä dojednania krízovej koordinácie EÚ (CCA), všeobecný rýchly výstražný systém Komisie ARGUS, mechanizmus civilnej ochrany, zariadenie pre operácie ohrozenia zdravia (HEOF) s informačným systémom o ohrození zdravia a ochoreniach (HEDIS) – nástrojom na situačné uvedomenie, Výbor pre zdravotnú bezpečnosť (HSC), Stály výbor pre potravinový reťazec a zdravie zvierat (SCOFCAH) a Stály fytošnitárny výbor (SCPH); s cieľom testovať a posilňovať ich interoperabilitu vyzýva Komisiu a sekretariát Rady, aby preverili nástroje v rámci vlastnej právomoci na ich vhodnosť v prípade biologických hrozieb (8).

Záver

Administratíva a legislatíva EÚ nie jednoduchá a hoci si to nie vždy uvedomujeme môže niekedy v rozhodujúcej miere ovplyvniť našu činnosť, v našom prípade v rozhodovacích procesoch verejného zdravotníctva. Prehľad a dostatočná znalosť domácej a európskej legislatívy vytvára solídny predpoklad pre teoretickú pripravenosť na riešenie mimoriadnych situácií spôsobených chemickými, biologickými, rádiologickými a nukleárnymi rizikami, prípadne rizikami spôsobenými výbušninami.(CBRN-E).

Literatúra

1. Program solidarity (15480/04) nasledoval po programe Rady a Komisie z 20. decembra 2002 na zlepšenie spolupráce v Európskej únii s ohľadom na predchádzanie a obmedzenie dôsledkov chemických, biologických, rádiologických a nukleárných teroristických hrozieb (program CBRN) (14627/02). Prvky programu solidarity sa začlenili do akčného plánu na boj proti terorizmu.
2. 7233/1/07 REV 1, body 4.1.1, 4.1.3 a 4.1.6.
3. Rozhodnutie Rady 2007/779/ES, Euratom z 8. novembra 2007 o ustanovení mechanizmu Spoločenstva v oblasti civilnej ochrany (prepracovanie), Ú. v. EÚ L 314, 1.12.2007, s. 9, pozri článok 5 odsek 6.
4. 10015/07.
5. Rozhodnutie Rady 2007/162/ES, Euratom z 5. marca 2007, ktorým sa ustanovuje finančný nástroj civilnej ochrany, Ú. v. EÚ L 71, 10.3.2007, s. 9.
6. 7233/1/07 REV 1, pozri body 4.1.3. a 2.7.2.
7. Rozhodnutie Rady 2006/971/ES z 19. decembra 2006 o osobitnom programe Spolupráca, ktorým sa vykonáva siedmy rámcový program Európskeho spoločenstva v oblasti výskumu, technického rozvoja a demonštračných činností (2007 – 2013), Ú. v. EÚ L 54, 22.2.2007, s. 30, pozri tému 10 – „bezpečnosť“ – s. 70.
8. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1717/2006 z 15. novembra 2006, ktorým sa ustanovuje nástroj stability, Ú. v. EÚ L 327, 24.11.2006, s. 1.
9. Závery Rady zo 6. decembra 2007 o riešení chemických, biologických, rádiologických a jadrových rizík a o biologickej pripravenosti

Adresa autora:

doc. MUDr. Cyril Klement, PhD.

Regionálny úrad verejného zdravotníctva

so sídlom v Banskej Bystrici

Cesta k nemocnici 1

975 56 Banská Bystrica

cyril.klemen@vzbb.sk

tel.: 048/4367748